
Tribuna:

ÈTICA / RELIGIÓ A L'ESCOLA

Coordinadora: Ramona Valls i Montserrat

Presentació

Ramona Valls i Montserrat*

Més d'un lector pot quedar sorprès pel títol d'aquesta Tribuna. En efecte, el seu enunciat pot recordar —no podem pas negar-ho— les velles polèmiques vuitcentistes sorgides a redós de les campanyes secularitzadores que propugnaven el laïcisme escolar.

Però s'enganyaran els qui creguin que es tracta d'una vulgar actualització d'una polèmica antiga, reviscuda ara amb més o menys fortuna i oportunitat. Si algun sentit té aquesta tribuna no és pas en referència al passat històric —de tota manera, sempre interessant—, sinó més aviat en relació amb el present i el futur. Avui es parla sovint de crisi moral, de manca de valors, de no tenir nord, d'absència de normes i de criteris.

La mateixa realitat social —divulgada una i mil vegades pels mitjans de comunicació— es fa ressò constantment dels afers i escàndols —petits i grans— que sacsegen la vida privada i pública de la societat. I això, com tots sabem, no és un episodi purament intern i casolà. El fenomen és molt més general. Mes enllà de les nostres fronteres també s'escolten veus crítiques, campanyes contra la corrupció, fins al punt que tant aquí com allà s'arriba a presentar el poder judicial com un dels pocs referents més o menys acceptats.

Fou aquest ambient de crisi i de crispació el que ens mogué a tirar endavant amb la present Tribuna. D'altra banda, sembla com si els grans valors de la modernitat, aquells ideals nascuts amb la Revolució Francesa, haguessin fracassat si més no parcialment o temporalment. O per dir-ho amb altres paraules: a voltes hom sospita que aquests valors són simplement de vacances. Quin sentit pot tenir avui l'autonomia moral kantiana que fa que l'home actuï sota l'autoritat de l'imperatiu categòric —una de les peces claus de la descoberta de la individualitat moderna— quan hom —o més ben dit, quasi tothom— obra de manera condicionada? Quin valor pot tenir avui l'esforç kantià per bastir una ètica independent de la religió, una moral que sigui —en qualsevol cas— condició de possibilitat de la mateixa religió, i no a l'inrevés com havia succeït tradicionalment. Talment fa la

* Ramona Valls i Montserrat és doctora en Pedagogia i llicenciada en Teologia. Experta en pedagogia comparada i internacional, és professora titular del Departament de Teoria i Història de l'Educació de la Universitat de Barcelona. Autora de diversos estudis especialitzats, està preparant la seva tesi doctoral en Teologia sobre les relacions entre el moviment de l'Escola Nova i la renovació de l'ensenyament de la catequesi a la Catalunya contemporània.

impressió que una ètica rigorosa i austera, com la kantiana, només interessa a professors i filòsofs.

Des d'una perspectiva sociològica, igualment es constata que avui la religió —la referència també val per al cristianisme— tampoc no legitima la moral, tal com fins fa pocs anys feia i defensava l'utilitarisme anglès que, malgrat el seu agnosticisme militant, sabia que la religió tenia una funció social perquè —com a mínim— dona unes pautes i orientacions per a l'actuació humana. La religió —sobretot a ciutat— ha deixat de ser un lligam social. És obvi que existeixen molts cristians anònims, formats i educats en la fe cristiana, que actuen moguts pels principis i preceptes ètics del cristianisme. Però un bon gruix d'aquests mateixos cristians anònims han abandonat, per un motiu o altre, la pràctica religiosa que, d'altra banda, es redueix i circumscriu —cada vegada amb més accent— a l'esfera privada de les persones.

Tot i que sovint es parla del retorn del sagrat, el fet és que la pràctica religiosa ha experimentat en els darrers anys una forta davallada. A més, el retorn del sagrat arriba a través de canals dispars: l'orientalisme, l'esoterisme, l'astrologia, les sectes, etc. En molts indrets, el retorn del sagrat desencadena integristes religiosos de tota mena, fins al punt que la mateixa moral laica —que Emile Durkheim, entre altres, ajudà a construir— ha d'afrontar nous reptes

que es creien totalment superats. Els recents conflictes del laïcisme escolar francès amb els fills dels emigrants magribins són una bona mostra del que diem.

Ens trobem —tant si volem acceptar-ho com si no— en una època postmoderna en què triomfen i senyoregen l'escepticisme, el relativisme, el nihilisme, quan no aquell *carpe diem* de la tradició hedonista. Hom mostra la seva desconfiança vers els grans relats i històries d'emancipació d'altres èpoques. Vivim instal·lats —tal com reconeix Lyotard— en el món dels microrelats. Els nostres són temps de des-mitificació, de deslegitimació, de de-construcció. Temps d'indigència i de destrets, tot parafrasejant Heidegger. Tot és efímer, voluble i canviable. La fi de les ideologies i la mort de les utopies ha estat, doncs, una conseqüència lògica i natural.

Sols cal escoltar amb atenció algunes de les lletres de certs grups musicals per adonar-se de la precarietat de la situació. Malauradament, part de la nostra joventut es lliura, més sovint del que seria desitjable, a la mística de la festa i de l'evasió. Per a molts joves els caps de setmana són allò veritablement consistent i digne de ser viscut. La resta de dies de la setmana es prenen com una feixuga, aclaparadora i quasi insuportable càrrega, uns dies nefands que es fan interminables mentre s'espera l'arribada d'un nou cap de setmana. Com diu la lletra d'una cançó d'èxit i de

moda, una determinada marca de cervesa és la gran estimada per un sector dels nostres joves. A voltes —enduts per un cert pessimisme— hom podria pensar àdhuc que l'amor també es troba de vacances.

És evident que, ultra això, hi ha sortosament un jovent ferm, treballador, tenaç, compromès, que tot recercant el sentit de la vida i de les coses col·labora amb institucions assistencials, forneix els camps de treball, omple instal·lacions esportives, té cura de la seva formació intel·lectual i professional, coopera amb les múltiples associacions de voluntaris esteses arreu, participa en les activitats d'oci i de lleure, dinamitza la cultura popular, s'interessa per les problemàtiques medioambientals, és a dir, un jovent que s'enganxa —com proclama l'eslògan publicitari— a la vida. Cal advertir, però, que això no ens pot fer oblidar el munt de joves desvagats, desarrelats familiarment i socialment, fracassats escolarment, desmotivats professionalment, amb dificultats per incorporar-se al món laboral i que pul·lulen per aquí i per allà sobrevivint d'una manera penosa i llastimosa.

I sovint escoltem o llegim que la responsable última de tot aquest desori social —oblidant-ne les causes estructurals, econòmiques i socials— és l'educació. Com si l'escola i els mestres tinguéssim l'única responsabilitat en aquest afer. L'argumentació és molt vella. Al cap i

a la fi, el mateix Sòcrates fou condemnat sota l'acusació de pervertir la joventut atenesa. És llavors quan es diu que a l'escola hi manquen valors, que caldria més formació i possiblement menys instrucció, que seria necessari aprofundir en els aspectes ètics, o que caldria restaurar —o si més no enfortir— la presència de la religió a les aules per tal de garantir una moral pública sòlida.

Per totes les raons aquí exposades, pensem que no serà estèril, ni ineficaç, una Tribuna com la que ara presentem. Més enllà de les possibles divergències entre les distintes posicions (defensa de la neutralitat de l'educació escolar, laïcisme pur i estricte, compatibilitat o oposició entre ètica i religió, etc.) hi ha quelcom de comú: el desig ferm de construir una societat cada vegada millor, i no solament des del punt de vista material, sinó des de la perspectiva ètica i moral. Per això —molt factiblement— el lector constatarà que hi ha més d'una sintonia entre propostes de procedència ben diversa.

Per tal de garantir —en la mesura de les nostres possibilitats— una pluralitat adequada i convenient, hem comptat amb la participació de diverses persones i institucions que representen sectors contrastats de la societat catalana.

Comptem, en primer terme, amb la col·laboració del professor Norbert Bilbeny que —a

manera d'introducció— es pregunta si hi ha una antinòmia entre ètica i religió, tot responent —després d'una acurada anàlisi filosòfica— de manera negativa.

Segueix després el treball del professor Josep Puig en què s'analitzen, des del doble vessant teòric i legislatiu, les relacions entre l'ètica i la religió, i en el qual l'autor assenyala —entre altres coses— la no equivalència entre ètica i religió, així com la necessitat d'una ètica mínima comuna, i presenta —a tall de postil·la final— una suggeridora perspectiva oberta a l'experiència religiosa.

En tercer lloc incloem la contribució del professor Pau López Castellote, pedagog de gran i reconeguda competència, que afronta les complexes relacions entre l'escola, l'ètica i la religió, des d'un horitzó humanista d'arrel cristiana, tot defensant una educació —no una pura i sim-

ple instrucció— allunyada tant de la neutralitat com del dogmatisme, per tal d'aconseguir una maduresa personal adequada i una convenient problematització del món de la vida.

L'aportació del professor Antoni Amorós —expert en temes de civisme— s'ocupa del tema de l'educació del comportament des del punt de vista de la formació ètica de la persona i ofereix un model de vida lliure i responsable que reemplaci l'autocomplaença per l'autoexigència.

Finalment, Jordi Serrano, director de la Fundació Ferrer i Guàrdia de Barcelona, defensa —en la millor de les tradicions laïcistes— l'absència tant de la religió com de l'ètica (com a ensenyament independent i desvinculat de les altres matèries) a l'escola pública. L'ètica cal cultivar-la en qualsevol moment i ocasió.